

Список використаних джерел

1. Кляйн М. Развитие в психоанализе / Кляйн М., Айзекс С., Райвери Дж.; пер. с англ.; сост. и науч. ред. И.Ю. Романов. – М.: Академический Проект, 2001. – 512 с.
2. Стасько О. Г. Психологічна значущість умовних цінностей та їх вплив на формування ідеалізованого „Я” особистості: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / О.Г. Стасько. – К., 2006. – 20 с.
3. Фрейд А. Психология Я и защитные механизмы / А. Фрейд. – М.: Педагогика-Пресс, 1993. – 144 с.
4. Фрейд З. Психология масс и анализ человеческого Я / З. Фрейд // Психоаналитические этюды / сост. Д. И. Донской, В. Ф. Круглянский. – Мн.: Попурри, 1999. – С. 449 – 481.
5. Яценко Т. С. Особливості внутрішньої динаміки психіки / Т.С. Яценко // Професійна освіта: педагогіка і психологія: польсько-український журнал / за ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Никало. – Ченстохова-Київ, 2003. – № IV. – С.137 – 152.
6. Яценко Т. С. Психологічні основи групової психокорекції / Т.С. Яценко. – К.: Либідь, 1996. – 264 с.
7. Яценко Т. С. Социально-психологическое обучение в подготовке будущих учителей / Т.С. Яценко. – К.: Вища шк., 1987. – 110 с.

At the articles elicited were in-depth psychological features of subject's identification with primary libido objects as a form of defense, as well as its liaison with conventional values

Keywords: identification; introjection; Edipus dependence; conventional values; personality problem; internal contradictoriness of psychics.

* Примітка

Для зручності посилання на комунікати протагоніста в стенограмі використано скорочення – к-т.

Отримано: 5.02.2010

УДК 159.923.2

С.О.Ренке

Захисні механізми особистості як фактор збереження цілісності “Я” – структури

У статті розглядаються процеси формування цілісної особистості та механізми захисту при виникненні конфліктних ситуацій у цьому процесі, а також види захисних механізмів і види їх впливу на структуру образу “Я” особистості.

Ключові слова: образ “Я”, особистість, механізми захисту, конфлікт, поведінка, переживання, особистісні характеристики.

В статье рассматриваются процессы формирования целостной личности и механизмы защиты при возникновении конфликтных ситуаций в этом процессе, а также виды защитных механизмов и виды их влияния на структуру образа “Я” личности.

Ключевые слова: образ “Я”, личность, механизмы защиты, конфликт, поведение, переживание, личностные характеристики.

Переживання, що не відповідають образу “Я”, сприймаються індивідом як загрозливі; вони не допускаються до усвідомлення, оскільки в іншому випадку особистість індивіда не буде єдиним цілим і людина страждатиме. Міцний поведінковий захисний паттерн (схема, стереотип, модель), утворений з метою забезпечити захист “Я” від усвідомлення явищ, що породжують тривогу, одержав у психології назву захисного механізму.

У сучасній психологічній літературі зустрічаються різні терміни, що стосуються феноменів захисту. У самому широкому змісті захист – це поняття, що позначає будь-яку реакцію організму з метою зберегти себе й свою цілісність. У медицині, наприклад, добре відомі різноманітні явища захисних реакцій опору захворювань (опірність організму) або захисні рефлекси організму, такі, як рефлекторне моргання ока, як реакція на об'єкт, що швидко наближається, або відсмикування руки від гарячої поверхні. У психології ж найбільше часто зустрічаються терміни, що стосуються явищ психологічного, а не тільки біологічного захисту, – захисні механізми, захисні реакції, захисні стратегії, невротичні захисти як властивість особистості [7].

У цей час психологічним захистом вважаються будь-які реакції, яким людина навчилася й використовує їх неусвідомлено, для того щоб захистити свої внутрішні психічні структури, своє “Я” від почуття тривоги, сорому, провини, гніву, а також від конфлікту, фрустрації й інших ситуацій, що пережиті як

небезпечні (наприклад, для когось це може бути ситуація ухвалення рішення).

Історично першим ученим, що створив досить струнку теорію захисних механізмів “Я”, був відомий австрійський психоаналітик Зигмунд Фрейд (1926). Ця частина створеної ним теорії й практики психоаналізу була зустрінута з розумінням ученими, що представляють суміжні із психоаналізом області медицини (особливо психіатрії), і психології й згодом була розвинена багатьма психологами, хоча не всі вони розділяли психоаналітичний погляд на природу захисних механізмів.

Основними й загальними для різних видів захисних механізмів рисами, як вважали З. Фрейд і його послідовники, є те, що вони:

- несвідомі, тобто людина не усвідомлює причин і мотивів, ні цілей, ні самого факту своєї захисної поведінки стосовно певного явища або об'єкта;
- захисні механізми завжди спотворюють, фальсифікують або підмінюють реальність.

У перших своїх роботах, присвячених захисним механізмам, З. Фрейд вказував, що існує два основних способи справлятися із тривогою.

Першим, більше здоровим способом, він вважав спосіб взаємодії з явищем, що породжує тривогу, : це може бути й подолання перешкоди, і усвідомлення мотивів своєї поведінки, і багато чого іншого. Другим же, менш надійним і більш пасивним способом є спосіб упоратися із тривогою за рахунок несвідомої деформації реальності (вона може бути зовнішньою і внутрішньою), тобто спосіб формування якого-небудь захисного механізму, нераціональної поведінки у вигляді, наприклад, забування часу іспиту; втрати конспектів або заліковки; виникнення психологічної залежності від якої-небудь людини; імпульсивного зловживання алкоголем, палінням, переїданням і навіть серйозних соматичних захворювань [12].

Основні захисні механізми різняться за певними параметрами: за ступенем обробки внутрішнього конфлікту, за способом переключення реальності, по ступеню кількості енергії, затраченої суб'єктом на підтримку того або іншого механізму, за ступенем інфантильності (тобто залежності від попередньої певної стадії розвитку даної людини) і, нарешті, за типом можливого щиросердечного розладу, що виникає внаслідок прибігання до того або іншого захисного механізму. Все це тією чи іншою мірою описує можливі варіанти динамічної трансформації наших бажань під тиском тривоги, грози, вимог реальності, тобто того, що З. Фрейд назвав “долею потяга”.

Використовуючи свою відому трикомпонентну структурну модель психіки (“воно”, “Я” і понад “Я” у російській термінології або “Ід”, “Его” і супер “Его” у закордонній), З. Фрейд висловлював припущення про те, що деякі захисні механізми з'являються у найперші моменти життя людини, що пізніше було підтверджено численними експериментальними дослідженнями й клінічними спостереженнями за дітьми [12].

А. Фрейд на конкретних прикладах показала розмаїтість, складність, межі застосування захисних механізмів, підкреслюючи, що для захисту можуть використовуватися досить різні види дій (фантазування, інтелектуальна діяльність), що захист може направлятися не тільки проти потягів, але й проти всього того, що викликає тривогу (емоції, деякі особливі ситуації, вимоги понад “Я”). Не претендуючи на вичерпний і систематичний підхід, А. Фрейд перераховує наступні захисні механізми: витіснення, регресія, реактивне утворення, ізоляція, скасування попереднього, проєкція, інтроєкція, звернення на себе, звернення до своєї протилежності, сублімація.

Існують і інші прийоми захисту. У цьому відношенні А. Фрейд назвала також заперечення за допомогою фантазування, ідеалізацію, ідентифікацію з агресором та ін. М. Кляйн описувала як найпростіші види захисту розщеплення об'єкта відмову від психічної реальності, претензію на всевладдя над об'єктами [12].

Більш пізні розробки теорії захисних механізмів дозволили Е.Бибрінгу й С. Лагашу висунути ідею існування механізму відпрацьовування, що протиставляється їхньому механізму захисту: ціль захисних механізмів – термінове ослаблення внутрішнього напруження згідно із принципом задоволення – невдоволення; ціль механізмів відпрацьовування – реалізація наявних можливостей хоча б і ціною великої напруги. Отже, вони вважали, що можна відрізнити захисні дії “Я”, спрямовані проти потягів “Воно”, від здійснюваної “Я” відпрацьовування власних захисних дій [12].

Психологи (Г. Мерфі, Г. Олпорт, Е. Хілгар і ін.) думають, що один із центральних об'єктів психологічного захисту є саме образ “Я”, причому захищати його доводиться не тільки у надзвичайних, стресових ситуаціях, але постійно, щогодини.

За теорією К. Роджерса людина прагне зберегти стан погодженості самоприйняття й переживання, а погроза існує, коли люди усвідомлюють невідповідність між образом “Я” і якимсь аспектом активного переживання.

Переживання, що не відповідають образу “Я”, сприймаються як загрозливі; вони не допускаються до усвідомлення, оскільки в

протилежному випадку особистість індивіда не буде єдиним цілим. Так, якщо людина вважає себе чесною, але зробить якийсь нечесний вчинок, вона буде відчувати загрозу. Реакцією людини на стан невідповідності образу “Я” звичайно буває напруга, замішання й почуття провини [4].

Невідповідність між “Я” і переживаннями не завжди сприймається на свідомому рівні. К. Роджерс стверджував, що досить ймовірною ситуацією, коли людина почуває загрозу, не усвідомлюючи цього. Коли існує невідповідність між образом “Я” і переживаннями, людина не усвідомлює цього, вона потенційно вразлива для тривоги й особистісних розладів. Тривога, таким чином, є емоційною реакцією на загрозу, яка сигналізує, що організована “Я”-структура відчуває небезпеку дезорганізації, якщо невідповідність між нею й загрозованим переживанням досягне свідомості. Тривожна людина – це людина, яка важко усвідомлює, що визнання або символізації певних переживань приведе до радикальної зміни її теперішнього образу “Я”. Отже, усвідомлення глибокого почуття агресії й ворожості зажадає значної реорганізації образу “Я” людини, що вважає себе люблячою й м’якою. Ця людина буде відчувати тривогу щораз, коли відчує й усвідомить свій гнів і ворожість.

За К. Роджерсом, якщо людині довгий час ніщо не загрожує, вона відкрита для переживання і їй не потрібно захищатися. Однак, коли вона усвідомлює або відчуває на підсвідомому рівні, що переживання не співпадають з образом “Я”, виникає загроза, при якій, у свою чергу, потрібна захисна реакція. К. Роджерс визначив захист як поведінкову реакцію організму на загрозу, головна мета якої – зберегти цілісність “Я” структури: “Ця мета досягається усвідомленим перекручуванням переживання у свідомості, щоб зменшити невідповідність між переживанням і структурою образу “Я”, або запереченням будь-якого переживання й, таким чином, будь-якої загрози “Я” [5].

Інакше кажучи, захист підсилює самоповагу людини й захищає її від небезпеки, що насувається, загрозованих переживань. К. Роджерс запропонував тільки два механізми захисту, які використовуються до мінімуму усвідомлення невідповідності усередині “Я” або між “Я” і переживаннями: перекручування сприйняття й заперечення. Слід зазначити, що загрозованим переживанням не допускає символізації у свідомості не тому, що воно “грішне” або суперечить моральним нормам, як думав З. Фрейд. Його символізація у свідомості заперечується, тому що воно неспільне з “Я”-структурою.

Отже, захисна поведінка зберігає існуючу структуру “Я” і не дозволяє людині втратити самоповагу. Перекручування сприйняття

має місце, коли невідповідність переживання допускається у свідомості, але тільки у формі, що робить її спільною з якимсь аспектом “Я” образу людини. Припустимо, студент коледжу вважає себе здатною людиною, але раптом на іспиті одержує зовсім заслужено двійку. Він може зберегти свій образ “Я”, спотворивши символізовану концептуалізацію цієї невдачі поясненням: “Професор несправедливо ставить оцінки” або “Мені не повезло”. К. Роджерс пояснює таке вибіркове сприйняття свідомістю, але його щирий зміст залишається незрозумілим. У випадку заперечення, які менше зустрічають захисні реакції, людина зберігає цілісність своєї “Я”-структури, повністю йдучи від усвідомлення загрозованим переживання. Фактично заперечення зустрічається щораз, коли людина відмовляється визнати собі, що переживання мало місце [9].

Іноді люди не вірять у свої шанси на успіх, представляючи себе боязкими, хворими, травмованими минулими подіями. Аж ніяк не будучи навмисно саморуйнівною, така поведінка звичайно має на меті самозахист.

Чому люди ставлять собі перешкоди у вигляді саморуйнівної поведінки? Згадаємо – ми охоче захищаємо свій “Я”-образ, приписуючи невдачі впливу зовнішніх факторів. Чому, боячись невдачі, люди можуть, самі собі будувати перешкоди розважаючись, перед співбесідою, після прийняття на роботу, опівночі на вечері або граючи на комп’ютері замість занять перед складним іспитом. Коли “Я”-образ пов’язаний з виконанням чого-небудь, прикласти зусилля й зазнати невдачі може стати для нас більш руйнівним, чим мати готове виправдання. Якщо перешкода завадила нам, ми залишаємося “при своїй” самооцінці; якщо ж нас супроводжував успіх, ми зміцнимо свій “Я”-образ. Перешкоди захищають нашу самооцінку й суспільний імідж, дозволяючи приписувати невдачу чомусь тимчасовому або зовнішньому (“Я погано себе почуваю”, “Я занадто пізно засиділася минулого вечора”), а не недоліку таланта або здатностей. К. Роджерс вказував, що заперечення може призвести до параної, маячні й до безлічі інших психологічних розладів [8].

Більшість людей мають адекватний захист, що дозволяє справлятися з помірним рівнем тривоги й робити так, щоб звести його до мінімуму. Однак, коли переживання зовсім не співпадають з “Я”-структурою або коли непогодженість переживання часто зустрічається, людина відчуває сильну тривогу, що може серйозно порушити повсякденний порядок. Людину в такому стані називають “невротиком”.

У подібних випадках рівень внутрішнього дискомфорту людини такий, що він, імовірно, потребує допомоги психотерапевта. Проте,

захист невротика все-таки частково може запобігти символізації загрозливих переживань у свідомості. У результаті “Я”-структура невротика залишається майже непошкодженою, однак така людина не може свідомо оцінити нестійкість свого стану; вона дуже вразлива у психологічному змісті. Якщо між “Я” і поточним переживанням існує значна невідповідність, то захист “Я” може стати неефективним.

У такому “беззахисному” стані невідповідність переживання точно символізується у свідомість і “Я”-концепція людини руйнується. Отже, особистісні розлади й психопатологія з’являється, коли “Я” не може захистити себе від натиску загрозливих переживань. Людей з такими розладами звичайно називають “психотиками”. Їхня поведінка для об’єктивного спостереження здається дивною, нелогічною або “безумством”.

Роджерс думав, що психотична поведінка частини відповідає негативним аспектам переживання, а не “Я”-концепції. Наприклад, людина, що суворо контролює агресивні імпульси заперечуючи, що вони є частиною його “Я”-образу, може поводитися дійсно загрозливо стосовно тих, з ким зіштовхується в реальності у психотичному стані. Ірраціональна й саморуйнівна поведінка частини пов’язана із психозом [8].

Особистісні розлади можуть з’являтися або зненацька, або поступово впродовж тривалого періоду часу. У будь-якому разі, як тільки з’являється серйозна невідповідність між “Я” і переживаннями, захист людини перестає працювати адекватно, і раніше цілісне стає вразливим для тривоги й погрози, і поводить незрозуміло не тільки для інших, але й для самого себе. Фактично К.Роджерс вважав розлад поведінки результатом невідповідності між “Я” і переживанням.

Значущість невідповідності між усвідомленим “Я” і переживанням визначає вага психологічної дезадаптації. Такі люди мають більш низький ступінь самоактуалізації; майже нездатні до самоактуалізації, більш тривожні, емоційно нестабільні й невротичні. Багато з людей мають негативну “Я”-концепцію, тобто незадоволені собою, нездатні приймати себе й, відповідно, не можуть приймати інших, незадоволені своїм життям і всіма оточуючими людьми. Нелюбов до себе супроводжується істотною ворожістю інших. Самоприйняття є важливою і необхідною умовою для повноцінного функціонування людини. Дослідження показали, що батьки, які приймають себе (тобто мають позитивне відношення до себе), з набагато більшою ймовірністю сприймають своїх дітей такими, якими вони є. Отже, діапазон, у якому дитина розвиває позитивний образ “Я”, чітко залежить від того, якою мірою його батьки здатні прийняти себе.

Психічно здорова і “повноцінно функціонуюча” людина – це та, яка використовує свої здатності й таланти, реалізує свій потенціал і рухається до повного пізнання себе й сфери своїх переживань. К.Роджерс установив п’ять основних особистісних характеристик загальних для повноцінно функціонуючих людей [10]:

1. Відкритість переживань, здатність чітко усвідомлювати свої найглибші думки й почуття, а не придушувати їх і не спотворювати.

2. Повноцінно функціонуюча людина досить розсудлива, щоб усвідомлювати свої почуття й діяти розважливо в будь-який момент часу.

3. Екзистенціальний спосіб життя, тенденція жити повно й насичено в кожний момент існування, так, щоб кожне відчуття сприймалося як свіже й унікальне, відмінне від того, що було раніше. Такі люди адаптивні, терпимі й безпосередні.

4. У виборі дій у будь-якій ситуації опираються не тільки на соціальні норми, судження інших або свій колишній досвід, а здатні брати до уваги свої внутрішні відчуття й розглядати їх як основу для вибору поведінки: “внутрішнє відчуття типу я поведжуся правильно”, є значним і довірою, що заслуговує, керуванням для істинно гарної поведінки.

5. Людина здатна вільно жити, тому що вона хоче, без зовнішніх обмежень і заборон, здатна робити вибір і керувати собою, усвідомлюючи свою емпіричну волю за принципом: “Єдиний хто відповідає за мої власні дії і їхні наслідки, це я сам, не перекладаючи відповідальність на інших” [3].

“Прагнення нашого діючого “Я” позбутися від страждання й підсилити радість можна без праці спостереження” – констатує Ю.М.Орлов. (Наприклад, ми йдемо від небезпеки, намагаємося не підтримувати відносин з людьми, з якими нам неприємно, прагнемо позбутися страху, породжуючого загрозу нашому життю або благополуччю. Це прагнення врятуватись від страждання природне й зрозуміле. Але в деяких випадках наша поведінка породжується прагненням бути ближче до глибинних переживань страждання, наприклад, почуття провини або усвідомлення невиконаного боргу, і заради цього ми здатні терпіти невдачі й страждання.

Це свідчить про те, що наші страждання, які ми переживаємо, прагнучи виконати свій важкий борг, набагато легші тих страждань, які можуть випасти на нашу долю, якщо ми будемо мучити власну совість, тиранічне почуття провини. Наша свідомість сама має здатність передбачати й враховувати, що страждання набагато сильніші й безпощадніші за інші [6].

Але в житті не менш часто трапляються випадки, коли ми не в змозі зважити всі обставини й вибрати ту реальну поведінку, що могла б позбавити нас неприємних переживань. Це буває у випадку конфлікту або появи неперервних перешкод до порятунку від страждання.

У природі встановлено так, що якщо жива істота не в змозі уникнути небезпеки або дискомфорту шляхом уникаючої поведінки, то включаються механізми внутрішнього захисту, які спрямовані на те, щоб шляхом внутрішніх змін зменшити шкоду. От ця внутрішня перебудова і є внутрішнім захистом [2].

Втеча являє собою найпростішу захисну поведінку. Однак у житті часто виникають ситуації, у яких людина не може застосувати цей вид захисту. Ми не можемо допустити поведінку, що вступила б у неузгодженість із цим образом самого себе. Однак у багатьох випадках це подолання наших нахилів “людських звичок” не буває повним. І, незважаючи на наші зусилля почувати себе впевнено, у нас активується почуття сорому або провини, або почуття придушення власної гідності, що заподіює нам великих страждань, проти яких, здавалося б, немає ніякого захисту.

Іноді в тих випадках, коли ми не в змозі реально захистити себе від страждання, ми використовуємо різні способи психологічного захисту, що забезпечують тимчасове, а іноді й повне “знеболювання”.

Виявивши розбіжність між “Я”-концепцією й своєю поведінкою, людина шукає шляхи зменшення почуття провини або тривоги, починає приписувати собі значимі й “гарні” мотиви [2].

Неузгодженість із “Я”-концепцією настільки болісна, що людина реагує на неї почуттям провини, сорому, образи, відрази, гніву. Якщо спогад зберігся в пам’яті, то людина приречена бути кинutoю, якби вона не могла захищатися проти них за допомогою механізмів психологічного захисту. Щоб пізнати себе й змінити в потрібному напрямку, необхідно знати, що відбувається “у глибині душі”, для захисту від неузгодженостей з уявленням про себе. Цей захист може відбуватися і на свідомому, і на несвідомому рівні.

Прагнення захистити “Я”-концепцію, відгородити її від руйнуючих впливів є одним із основних мотивів різноманітної нормальної поведінки [1].

Високому розвитку психологічного захисту сприяє, на думку В.М.Жуніциної, низька самоповага індивіда, що спричиняє схильність до самообману, страх правди, неадекватність поведінки в значимих для нього областях. Самоповага визначає характер взаємин з іншими (наприклад, чим більше людина не поважає себе, тим більше вона не цінує й побоюється інших, прагне самоствердитися, принижуючи своїх партнерів).

Низька самоповага вимагає більших витрат енергії на психологічний захист. У таких людей часто формується психологія самокатування, постійний психологічний дискомфорт, комплекси, звичайно є присутніми сором’язливість, страх помилок, сильний самоконтроль, відсутність спонтанності. Способи компенсації зниженої самоповаги різні. Можна понизити рівень домагань. Для інших людей це виливається у втечу від себе, своїх проблем і труднощів (тобто формуються різні форми психологічного захисту) [3].

Більш гідний шлях – змінити свою поведінку, знизити рівень домагань до своїх можливостей.

Отже, захист – це необхідна умова збереження стабільності особистісної структури в умовах постійного патогенного конфлікту між різними рівнями самосвідомості. Іншими словами – це будь-який спосіб, за допомогою якого особистість вберігається від впливу, що загрожує напруженістю й веде до дезінтеграції особистості.

Механізми захисту певною мірою присутні в поведінці людини завжди, але виділяється й “нормальний захист”, що несвідомо виникає при переживанні колишнього хворобливого досвіду з метою обмежити своє “Я” від повторної травми, і патологічного характеру стимуляції, її зухвалості [11].

Сучасні уявлення про “нормальний” розвиток системи психологічного захисту припускають оцінку наступних характеристик:

- адекватність захисту: наприклад, людина може відновитися після тієї або іншої несвідомої захисної реакції, після цього обговорювати її;
- гнучкість захисту: наприклад, людина може використовувати різні види захисних реакцій у якійсь, певній, типовій для неї ситуації погрози, тобто “репертуар” її захисної поведінки не сформований занадто жорстко;
- зрілість захисту: відносно більш зрілими вважаються механізми інтелектуальності, сублімації, придушення, раціоналізації, зміщення без частого використання більш примітивних форм проекції, заперечення, інтроєкції.

Загальна мета й функції захисних механізмів – це послабити почуття страху й тривоги, зберегти самооцінку.

Інакше кажучи, захист підсилює самоповагу людини й захищає її від небезпеки, що насувається, загрозливих переживань, зберігаючи при цьому цілісність “Я” – структури.

Список використаних джерел

1. Абрамова ГХ. Возрастная психология. – М., 1998. – 624 с.
2. Баттерворт Дж., Харрис М. Принципы психологии развития. – М.: Когито-Центр, 2000.

3. Блонский П.П. Избранные психологические исследования. – М., 1961.
4. Кон И.С. В поисках себя. – М., 1984. – 335 с.
5. Майерс Д. Социальная психология. – СПб., 1998. – 682 с.
6. Орлов Ю.М. Восхождение к индивидуальности. – М.: Промсвещение, 1991. – 282 с.
7. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии / Под ред. Крылова А.А., Маничева С.А. – С.-П., 2000.
8. Реан А.А. Практическая психодиагностика личности. – СПб., 2001.
9. Реан А.А. Психология изучения личности: Учебн. пособие. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 1999.
10. Роджерс Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека. – М.: Прогресс, 1994. – 479 с.
11. Столин В.В. Самосознание личности. – М.: Изд-во МГУ, 1983. – с. 62-70.
12. Фрейд З. Массовая психология и анализ человеческого “Я”. М., 1926. – 455 с.

In the article the processes of forming of integral personality and mechanisms of defence are examined in case of occurring of conflict situations in this process, and also types of nocifensors and types of their influence on the structure of appearance of “I” of personality.

Keywords: appearance of “I”, personality, mechanisms of defence, conflict, conduct, experiencing, personality descriptions.

Отримано: 22.03.2010

УДК 159.923.2:17.022.1

Л.В.Романюк

Фактори становлення цінностей особистості в процесі інтеракцій

У статті аналізуються результати досліджень становлення цінностей в міжособистісних стосунках методом спостереження за групами в лабораторній ситуації. На основі здійсненого факторного аналізу ціннісних тверджень виділено чотири ортогональних фактори цінностей: I. Прийняття влади; II. Антагонізм потреби вираження і цінності стримання; III. Егалітаризм; IV. Індивідуалізм. Вичленені концептуально, на основі

чергування, фактори сприяли становленню цінностей особистості учасників у процесі інтеракцій.

Ключові слова: становлення цінностей, ціннісні твердження, профіль цінностей, ортогональні фактори цінностей, інтеракції, міжособистісні стосунки.

В статті аналізуються результати досліджень становлення цінностей в міжличностних отношениях методом наблюдения за группами в лабораторной ситуации. Осуществленный факторный анализ ценностных утверждений выделил четыре ортогональных фактора ценностей: I. Принятие власти; II. Антагонизм потребности выражения и ценности воздержания; III. Эгалитаризм; IV. Индивидуализм. Вычленены концептуально факторы, которые оказывали содействие становлению ценностей личности участников в процессе интеракций.

Ключевые слова: становление ценностей, ценностные утверждения, профиль ценностей, ортогональные факторы ценностей, интеракции, межличностные отношения.

Незаперечним є той факт, що цінності є змістом культури, у якій живе і діє людина. Цей культурний зміст вплітається у внутрішні структури психіки людини через різні інтеракції (соціальні та символічні). У таких взаємодіях з оточенням відкриваються смисли, відбувається становлення цінностей, які вказують на те, що є важливим, значущим для життєдіяльності людини.

Традиційно у соціальній психології й культурології інтеракція (від англ. interaction < лат. inter + activus – діяльний) означає взаємодію, взаємний вплив людей, або взаємовплив груп як безперервний діалог. Джордж Герберт Мід визначає її як безпосередню міжособистісну комунікацію, називаючи це “обмін символами”, найважливішою особливістю якої визнається здатність людини “приймати роль іншого”, уявляти собі (відчувати), як його сприймає партнер по спілкуванню (або група) [3, с. 123-206]. Соціальну інтеракцію визначають як процес взаємообумовленого впливу індивідів, соціальних груп і систем одне на одного. Можна впевнено стверджувати, що це повсякденна взаємодія людей.

Вихідними припущеннями символічної інтеракції (symbolic interaction) є такі: 1) люди поведуться стосовно речей “виходячи з тих смислів, якими вони для них володіють”; 2) смисли соціальних об’єктів випливають із соціальної взаємодії та не містяться в самих об’єктах; 3) смисли “обробляються й видозмінюються в процесі інтерпретації” [1, с. 183-194]. Як наслідок, смисли об’єктів змінюються в процесі й завдяки дії. Смисли не застигли й головним об’єктом, з яким людина повинна мати справу, виступає вона сама. Люди виступають самі для себе як об’єктами, так і суб’єктами. Поділ між суб’єктивним і об’єктивним світами знімається в символічно-